Ouderlijke conflicten bij scheiding en externaliserende problemen van adolescenten en de rol van ouder-adolescentrelatie

Leile Drijvers (0719196)

Bachelor thesis Pedagogische Wetenschappen

Universiteit Utrecht

Eerste beoordelaar: Zoë Rejaän

Tweede beoordelaar: Inge van der Valk

1 juli 2021

Voorwoord

Voor u ligt de scriptie 'Ouderlijke conflicten bij scheiding en externaliserende problemen van adolescenten en de rol van ouder-adolescentrelatie'. Voor dit onderzoek is er gebruikt gemaakt van data binnen de eerste meetronde van het longitudinale onderzoek 'Waar hoor ik thuis?'. Deze bachelor scriptie is geschreven in het kader van mijn afstuderen aan de premaster opleiding orthopedagogiek aan de universiteit van Utrecht. Van februari tot en met juni 2021 ben ik bezig geweest met het onderzoek en het schrijven van de scriptie.

Samen met mijn thesispartner Claudia Bos en mijn stagebegeleider Zoë Rajaän, heb ik de onderzoeksvraag voor deze kwantitatieve studie bedacht. Het was een leerzaam, leuk, maar soms ook een complex proces. Ik heb veel steun gehad van medestudenten en mijn stagebegeleider. Door middel van werkgroepen en gesprekken werden mijn vragen beantwoord en mijn zelfvertrouwen vergroot.

Bij dezen wil ik graag mijn stagebegeleider Zoë Rajaän bedanken voor alle hulp en de fijne samenwerking. Daarnaast wil ik mijn tweede beoordelaar Inge van der Valk bedanken voor het nakijken van mijn scriptie. Ook wil ik graag het team bedanken van het onderzoek 'Waar hoor ik thuis?' voor het gebruiken van de data. Zonder dit had ik het huidige onderzoek niet kunnen uitvoeren.

Tevens wil ik mijn thesispartner Claudia Bos bedanken voor de helaas korte, maar prettige samenwerking. Binnen een paar weken hebben we samen de basis en de richting bepaald van dit onderzoek. Tot slot wil ik mijn vrienden, familie en medestudenten Imke Jeurgens en Sophie Smedema bedanken voor de morele ondersteuning tijdens deze fase. Deze mensen hebben mede ervoor gezorgd dat ik mijn scriptie heb kunnen afronden.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Leile Drijvers

Utrecht, 1 juli 2021

Abstract

Background: More than 80.000 Dutch children have to deal with a divorce of their parents each year. Previous research has consistently shown that a divorce can have negative effects on children. Compared to children from intact families children from divorced families experience more externalizing problems, especially in cases of frequent and intense interparental conflicts. More knowledge about the role of the quality of parent-adolescent relationships and the role of interparental conflicts is important to predict, reduce and/or prevent externalizing problems in adolescents. **Aim:** To examine the relationship between interparental conflict, adolescents' relationship quality with fathers and mothers, and externalizing problems of 188 Dutch adolescents from divorced families. **Method:** The current research utilized existing data from an ongoing research project named 'Where do I belong?'. The data consists of self-reported questionnaires by adolescents. Two multiple regression analyses with interaction effect were conducted to investigate the research question, divided in father- and mother-adolescent relationship. **Results:** Parental conflicts are not directly predictors of externalizing problems. De quality of father-adolescent and mother-adolescent were both found to be significant predictors for externalizing problems of adolescents. In addition, the interaction effect between the independent variables was found not to be significant
Conclusion: The quality of parent-adolescent relationship after divorce is relevant to the development of externalizing problems, regardless of the degree of parental conflicts. Therefore, professionals and interventions should focus on the parent-adolescent relationship. In addition, it is important that these interventions can be used within one year after the divorce.

Keywords: Divorce, adolescent, parental conflicts, parent-adolescent relationship, externalizing problems.

Ouderlijke conflicten bij scheiding en externaliserende problemen bij adolescenten en de rol van ouder-adolescentrelatie

In Nederland krijgen jaarlijks 80.000 kinderen te maken met een echtscheiding van hun ouders (CBS, 2019). Voor kinderen heeft scheiding in alle gevallen een direct gevolg, namelijk het gezin gaat uit elkaar. Ook blijkt consistent dat deze gebeurtenissen invloed hebben op de ontwikkeling van kinderen: kinderen uit gescheiden gezinnen ervaren gemiddeld meer problemen dan kinderen in intacte gezinnen (Amato, 2010; Lansford, 2009). Daarom is het van belang om de mogelijke risicofactoren die de ontwikkeling van kinderen uit gescheiden gezinnen bedreigen te begrijpen, vroegtijdig te signaleren en wellicht te kunnen voorkomen of beperken (Gerard et al., 2006).

Problemen bij kinderen na scheiding doen zich op verschillende gebieden voor en er zijn ook verschillen in ernst van problematiek. Zo ervaren ze gemiddeld meer internaliserende problemen (Størksen et al., 2006), vertonen ze meer externaliserende problemen (Nederhof et al., 2012; Weaver & Schofield, 2015), en hebben ze een lager gevoel van eigenwaarde dan kinderen uit intacte gezinnen (Lansford, 2009; Størksen et al., 2006). Externaliserende problemen blijkt een van de meest voorkomende vormen van problematiek na het meemaken van een scheiding te zijn (Lansford, 2009), daarom wordt er in dit onderzoek gericht op deze specifieke vorm van problematiek. Er zijn echter ook grote individuele verschillen in de ernst van problematiek die kinderen na scheiding ervaren (Amato & Anthony, 2014; Lansford, 2009). De gevolgen van scheiding zijn niet altijd langdurig en even intens (Lansford et al., 2006). Dit kan verklaard worden doordat verschillende beschermende factoren en risicofactoren binnen het gezin een rol spelen bij een scheiding (Lansford et al., 2006; Van der Wal, 2019).

Volgens de gezinssysteemtheorie is het gezin een sociaal systeem waarin relaties elkaar onderling beïnvloeden (Minuchin, 1985). De eerste gezinsfactor waar naar gekeken wordt, is de mate van ouderlijke conflicten bij een scheiding, omdat een scheiding met veel conflicten leidt tot een verhoogd risico op problematiek bij kinderen na scheiding (Van der Wal et al., 2019). Volgens de gezinssysteemtheorie kunnen conflicten tussen ouders van invloed zijn op de ouder-kind relatie. Het is waarschijnlijk dat processen tussen ouders het ouder-kindsysteem beïnvloeden en andersom. Dit wordt ook wel het *spillover effect* genoemd (Minuchin, 1985). De tweede gezinsfactor is de kwaliteit van de ouder-kindrelatie, aangezien de ouder-kindrelatie een risicofactor of een beschermende factor kan zijn in de ontwikkeling van problematiek bij kinderen (Chen & Johnston, 2012; Spruijt & Kormos, 2014). Tot slot wordt er binnen deze studie specifiek gericht op adolescenten, omdat er nog relatief weinig onderzoek is gedaan naar de relatie tussen ouder en adolescent na een scheiding (Martin et al., 2017).

Externaliserende problemen

Het gezin blijkt een belangrijke invloedssfeer te zijn bij de ontwikkeling van externaliserende problemen van adolescenten (Dekovic & Prinzie, 2008). Binnen dit onderzoek worden externaliserende problemen verstaan als ongecontroleerd gedrag, zoals oppositioneel of agressief gedrag, dat vaak gericht is tegen anderen. Ook sociale problemen en conflicten in de interactie met anderen spelen daarbij een rol (Achenbach & Edelbrock, 1978; Guttmannova et al., 2008). Externaliserende problemen is een belangrijke factor om te onderzoeken, omdat dit gedrag een van de meest voorkomende problematiek blijkt te zijn bij adolescenten na scheiding (Lansford, 2009). Daarnaast is het een risicofactor voor gedragsstoornissen in de volwassenheid (Reef et al., 2011).

Ouderlijk conflict

Onderzoek heeft aangetoond dat conflicten tussen ouders na scheiding verband houden met ontwikkelingsproblemen bij het kind (Adamsons et al., 2013; Elam et al., 2019). Onenigheid tussen ouders komt in iedere familie wel eens voor, maar wanneer er sprake is van ouderlijke conflicten die frequent, intens en een langere tijd aanhouden, kan dit schadelijk zijn voor het hele gezin (Bradford et al., 2008). Ernstige ouderlijke conflicten worden namelijk gekenmerkt door vijandigheid, opdringerig ouderschap, minder ouderlijke ondersteuning en structurering naar kinderen toe (Van Dijk et al., 2020). Doordat ouders meer conflicten ervaren, minder tijd hebben en beperkt emotioneel beschikbaar zijn, kunnen kinderen het gevoel krijgen dat ze het alleen moeten doen, wat kan resulteren in meer externaliserende problemen bij kinderen (Faber & Wittenborn, 2010; Hetherington, 2006).

Uiteindelijk kunnen ouderlijke conflicten ook een negatieve invloed hebben op de kwaliteit van de ouder-kindrelatie (Amato, 2010; Riggio & Valenzuel, 2011). Volgens de familiesysteemtheorie is het gezin een sociaal systeem dat bestaat uit verschillende subsystemen, namelijk het systeem tussen ouders, het ouder-kindsysteem en het systeem tussen kinderen onderling (Minuchin, 1985). Een verstoring binnen een van deze familieleden heeft uiteindelijk invloed op alle gezinsleden (Palombi, 2016).

Kwaliteit ouder-adolescentrelatie

Door adolescenten kan scheiding als een extra stressvolle gebeurtenis worden ervaren (Yu et al., 2010), omdat de adolescentie op zich al een lastige periode is waarin veel fysieke, sociale en cognitieve veranderingen plaatsvinden (Ruhl et al., 2015). Een belangrijke beschermende factor voor adolescenten om met een scheiding om te gaan is de kwaliteit van de relatie met ouders (Elam et al., 2019), aangezien ouders in deze periode een belangrijke bron van ondersteuning blijven (King et al., 2018). Een hoge kwaliteit van ouder-adolescentrelatie wordt gekenmerkt door veiligheid, warmte, communicatie, steun, aanmoediging en emotionele ouderbetrokkenheid (Faber & Wittenborn, 2010; Mahrer et al., 2018). De relatie met ten minste één betrokken en

sensitieve ouder, kan het welzijn van adolescenten verbeteren, mits ze voldoende tijd doorbrengen met deze ouder (Mahrer et al., 2018; Sandler et al., 2013).

De tijd die kinderen met vader of moeder doorbrengen kan nog wel eens verschillen (Amato, 2010) en dit blijkt een relatie te hebben met de mate van problemen bij kinderen (Sander et al., 2013). Hoewel in het verleden kinderen na een scheiding vooral alleen bij hun moeder woonden, is er tegenwoordig een toename van betrokkenheid van vaders na scheiding (Elam et al., 2019). Meer gedeeld ouderschap kan namelijk als beschermende factor werken in de ontwikkeling van kinderen (Amato, 2010; Elam et al., 2016). Verschillende onderzoeken bevestigen dat kinderen met vaders die minder betrokken zijn, minder warmte bieden en meer conflicten hebben met de andere ouder, meer (externaliserende) problemen hebben (Elam et al., 2016; Thuen et al., 2021). Een ander onderzoek suggereert dat zowel de vader-kind- als de moeder-kindrelatie in verband staan met minder of meer externaliserende problemen (Sandler et al., 2008). Daarom is het van belang om deze processen tussen ouder en adolescent beter te onderzoeken.

Huidig onderzoek

In dit onderzoek is het verband onderzocht tussen de mate van ouderlijke conflicten na scheiding en de mate van externaliserende problemen bij adolescenten en of de kwaliteit van de vader-adolescent- en moeder-adolescentrelatie hierin een rol speelt. Om hier een antwoord op te krijgen zijn er twee deelvragen geformuleerd: 'Is er een verband tussen de mate van ouderlijke conflicten na scheiding en de mate van externaliserende problemen bij adolescenten?' en: 'Speelt de kwaliteit van vader-adolescent- en moeder-adolescentrelatie een rol in het verband tussen de mate van ouderlijke conflicten na scheiding en de mate van externaliserende problemen bij adolescenten?'.

Op basis van de onderzochte literatuur (Lansford et al., 2006; Nederhof et al., 2012; Weaver & Scofield 2015) en de gezinssysteemtheorie (Minuchin, 1985; Palombi, 2016) werd verwacht dat er een positief verband is tussen de mate van ouderlijke conflicten en externaliserende problemen van adolescenten. Daarnaast was de verwachting op basis van meerdere onderzoeken dat er een negatief verband bestaat tussen de kwaliteit van zowel de vader-adolescent- als moeder-adolescentrelatie en externaliserende problemen bij adolescenten (Amato, 2010; Elam et al., 2019; Mahrer et al., 2018). Tot slot werd verwacht dat weinig ouderlijke conflicten en een hoge relatiekwaliteit van ouders en adolescenten beschermende factoren zijn voor externaliserende problemen en andersom.

Methode

Participanten

In totaal bevat de steekproef *N* = 188 adolescenten uit gescheiden gezinnen die woonachtig zijn in Nederland. Er hebben 61.2% meisjes en 38.7% jongens deelgenomen met een leeftijd tussen de 11 en 19 jaar (*M* = 14.34, *SD* = 1.88). De leeftijd van de adolescenten op het moment van scheiding is variërend (*M* = 7.49, *SD* = 4.06). Het opleidingsniveau van de adolescenten verschilt van VMBO-leerlingen (21,8%) HAVO-leerlingen (21,8%), VWO-leerlingen (33%) en overige (23,4%). Ook de etniciteit van de adolescenten was verdeeld, namelijk Nederlands (92.6%), Surinaams/Antilliaans (0.5%), Marokkaans (0.5%), Turks (2.1%) en anders (2.1%). Tot slot is de woonsituatie van de adolescenten verdeeld in wonend bij moeder en contact met vader (23%), wonend bij moeder en geen contact met vader (6,4%), wonend bij vader en contact met moeder (3.2%), afwisselend wonend bij vader en moeder (62.8%) en anders (4.3%).

Procedure

Voor het huidige onderzoek wordt gebruik gemaakt van data verzameld binnen de eerste meetronde van het longitudinale onderzoek 'Waar hoor ik thuis?'. In dit onderzoek is gekeken naar hoe jongeren zich voelen na de scheiding van ouders, waar ze zich thuis voelen en met wie ze kunnen praten. Participanten zijn geworven aan de hand van een gemakssteekproef waarbij gescheiden gezinnen op verschillende manieren zijn benaderd; via sociaal media, scholen, maatschappelijke partners en via de sneeuwbalmethode. Data is verkregen door middel van kwantitatieve dataverzameling in de vorm van online vragenlijsten. Het invullen van de vragenlijsten kostte maximaal een uur en de adolescenten hebben ze onafhankelijk van hun ouders of omgeving ingevuld.

Voorafgaand aan de dataverzameling zijn jongeren en ouders volledig geïnformeerd door middel van een informatiebrief. Deelname was geheel vrijwillig en daarnaast konden de jongeren en ouders op elk gewenst moment stoppen met het onderzoek. Dit hebben ze bevestigd en ondertekend in een *online informed consent* formulier. Ter compensatie voor deelname kregen de adolescenten per meetmoment een cadeaubon ter waarden van €10. Zowel het onderzoek 'Waar hoor ik thuis' als het huidige onderzoek zijn goedgekeurd door de FETC-FSW van de Universiteit Utrecht.

Meetinstrumenten

Externaliserende problemen zijn gemeten aan de hand van de Strenghts and Difficulties Questionnaire (SDQ). Dit is een screeningslijst voor psychische problematiek en vaardigheden bij adolescenten (Goodman, 1997). Adolescenten hebben deze vragen ingevuld aan de hand van een driepuntsschaal waarbij 1 = niet waar, 2 = een beetje waar en 3 = zeker waar. De items uit de sub-schalen 'gedragsproblemen' en 'hyperactiviteit/onoplettendheid' zijn samengevoegd tot de schaal genaamd 'externaliserende problemen' en bevat in totaal 10 items (α = .43). Voorbeeldvragen zijn

'ik word erg boos en ben vaak driftig' en *'ik denk na voordat ik iets doe'*. Een hoge score op deze vragen betekent een hoge mate van externaliserende gedragsproblemen.

Voor het meten van ouderlijke conflicten en relatiekwaliteit met ouders is er gebruik gemaakt van de Co-parenting Behavior Questionnaire (CBQ). Dit instrument meet opvoedgedrag en co-oudergedrag na scheiding (Schum & Stolberg, 2007). De vragen zijn door adolescenten ingevuld aan de hand van een 5-punts Likert schaal variërend van 1= bijna nooit tot 5= bijna altijd. Ouderlijke conflicten zijn gemeten aan de hand van een schaal met 10 vragen (α = .92). Een voorbeeldvraag is *'mijn ouders maken ruzie in mijn bijzijn'*. Een hoge score betekent een hoge mate van ouderlijke conflicten.

Om de kwaliteit van de ouder-adolescentrelatie te meten, zijn 2 subschalen samengevoegd per ouder tot één dezelfde schaal genaamd de ouder-adolescent relatie. De subschalen bestaan uit 7 vragen over warmte vader en moeder (α=.92; α=.87) en 5 vragen over monitoring vader en moeder (α=.88; α=.81). Tot slot is de ouder-adolescentrelatie opgesplitst in twee nieuwe schalen. Dit betreft de vader-adolescentrelatie, waarin de gemiddelde van de sub-schaalscores warmte en monitoring van vader zijn samengevoegd (α = .93) en warmte en monitoring van moeder (α = .88). Voorbeeld vragen binnen deze schalen zijn *'ik voel dat mijn vader/moeder om mij geeft'* en *'als ik problemen heb op school, dan weet mijn vader/moeder daarvan'.* Een hoge score op betekent een hoge relatiekwaliteit.

Analyse plan

Voorafgaand aan de analyse is de kwaliteit van de gegevens gecontroleerd. Er is gekeken naar de achtergrondvariabelen en of er sprake was van missende waarden. Daarnaast is onderzocht of de bijbehorende assumpties ongeschonden zijn, waaronder normaal verdeling, uitschieters, multicollineariteit en homoscedasticiteit. Vervolgens zijn alle variabelen in een correlatiematrix toegevoegd. Tijdens de analyse is een significantieniveau van .05 aangehouden en met behulp van SPSS 20 zijn de twee deelvragen als volgt geanalyseerd: Deelvraag 1: 'Is er een verband tussen de mate van ouderlijke conflicten na scheiding en de mate van externaliserende gedragsproblemen bij adolescenten?' en deelvraag 2: 'Speelt de kwaliteit van vader-adolescent- en moeder-adolescentrelatie een rol in het verband tussen de mate van ouderlijke conflicten na scheiding en de mate van externaliserende gedragsproblemen bij adolescenten?'.

Om op beide deelvragen antwoord op te krijgen, zijn er twee meervoudige regressieanalyses met interactie effect uitgevoerd. Externaliserende problemen werd meegenomen als afhankelijke variabele en ouderlijke conflicten en ouder-adolescentrelatie als onafhankelijke variabelen. De ouder-adolescentrelatie wordt opgedeeld in de relatie met vader en moeder. Tot slot zijn de onafhankelijke variabelen in de analyses toegevoegd als interactie effecten.

Resultaten

Beschrijvende statistiek en correlatiematrix

De beschrijvende en correlationele statistieken van de variabelen externaliserende problemen van adolescenten, ouderlijke conflicten en de relatiekwaliteit tussen vader en moeder zijn te vinden in Tabel 1. Hieruit is gebleken dat de gemiddelde mate van ouderlijke conflicten binnen de steekproef opvallend laag was, ondanks dat direct vergelijkingsmateriaal ontbrak. Verder leek er een verschil te zijn in de gemiddelde relatiekwaliteit met vaders en moeders. Na een statistische toetsing bleek dit verschil significant te zijn, $t(165) = -8.55$, $p = < .01$. Dit betekent dat adolescenten de relatie met vader kwalitatief gemiddeld lager beoordeelden dan de relatie met moeder. Door middel van Pearson correlaties werd inzicht verkregen in de samenhang tussen de variabelen. Zo bleek de positieve correlatie tussen ouderlijke conflicten en externaliserende problemen niet significant te zijn. Dit betekent dat een hoge mate van externaliserende problemen niet significant samenhangen met een hoge mate van ouderlijke conflicten. Daarentegen bleek de negatieve correlatie tussen de relatiekwaliteit met vaders en moeders en externaliserende problemen wel significant te zijn. Een hoge mate van externaliserende problemen hangen samen met een lage kwaliteit met de relatiekwaliteit met vaders en moeders. Tot slot correleerde ouderlijke conflicten negatief significant met vader-adolescentrelatie en negatief niet significant met moeder-adolescentrelatie

Tabel 1

Beschrijvende statistieken en correlatiematrix voor de variabelen externaliserende problemen, ouderlijke conflicten en vader-adolescent- en moeder-adolescentrelatie.

Variabelen	N	M	SD	1	2	3	4
1. Externaliserende problemen	186	1.64	.33	-			
2. Ouderlijke conflicten	141	1.67	.72	.04	-		
3. Vader-adolescentrelatie	166	3.84	.82	-.24**	-.19*	-	
4. Moeder-adolescentrelatie	178	4.33	.54	-.29**	-.10	.47**	-

Noot. ** $\rho < .01$ * $\rho < .05$

De relatie tussen externaliserende problemen, ouderlijke conflicten en vader adolescent- en moeder-adolescentrelatie

Twee meervoudige regressie analyses met interactie-effecten zijn uitgevoerd om te toetsen in welke mate externaliserende problemen van adolescenten verklaard kunnen worden door de mate van ouderlijke conflicten en de kwaliteit van ouder-adolescentrelatie, apart voor vader en moeder. Voorafgaand is gekeken naar de assumpties die horen bij een meervoudige regressieanalyse. Voor beide analyses bleken

de variabelen normaal verdeeld te zijn. Uit de frequentieverdeling van de gestandaardiseerde residuen en het spreidingsdiagram bleek dat aan de assumptie van normaal verdeling, lineariteit en homoscedasticiteit van de residuen werd voldaan. Daarnaast waren de variabelen vrij van univariate en multivariate uitschieters. Alleen bij de variabele ouderlijke conflicten was er sprake van multicollineariteit. Dit is uiteindelijk opgelost doordat de variabele ouderlijke conflicten en het interactie-effect zijn gecentreerd.

Na het controleren van alle assumpties, werd eerst een meervoudige regressie analyse uitgevoerd met externaliserende problemen als afhankelijke variabele, ouderlijke conflicten, kwaliteit van de vader-adolescentrelatie en het interactie-effect tussen deze twee als onafhankelijke variabelen (zie Tabel 2). Uit de resultaten kwam naar voren dat het model een niet significante 4.9% van de variantie in externaliserende problemen verklaard $R^2 = .04$, $F(3, 13) = 2.33$, $p = .08$. Kijkend naar de afzonderlijke rol van de predictoren kwam naar voren dat het hoofdeffect ouderlijke conflicten en het interactie-effect geen significante voorspellers zijn voor externaliserende problemen. Daarentegen is de kwaliteit van vader-adolescentrelatie wel een significante voorspeller voor externaliserende problemen van adolescenten. Dit betekent dat de relatie met vader verband houdt met de mate van externaliserende problemen.

Tabel 2

Ongestandaardiseerde en Gestandaardiseerde Regressie Coëfficiënten voor de Predictoren Externaliserende Problemen, Vader-adolescentrelatie en het Interactie-effect in een Regressie Model met Externaliserende Problemen als Uitkomstmaat.

Variabelen	*B*	[95% CI]	β	SE
Ouderlijke conflicten	.31	[1.55, 1.79]	.68	.27
Vader-adolescentrelatie	-.10	[3.89, 4.11]*	-.20	.12
Interactie-effect	-.08	[6.11, 7.05]	-.69	.07

Noot. CI = Betrouwbaarheidsinterval. $N = 141$. De afhankelijke variabele: Externaliserende Problemen met daarbij de predictoren Ouderlijke Conflicten, Vader-adolescentrelatie en het Interactie-effect. * $p < .05$.

Tot slot is een meervoudige regressieanalyse uitgevoerd met externaliserende problemen als afhankelijke variabele en ouderlijke conflicten, moeder-adolescentrelatie en het interactie effect als verklarende variabelen (zie Tabel 3). Uit de resultaten kwam naar voren dat het model een significante 10% van de variantie in externaliserende problemen verklaard, $R^2 = .10$ $F(3, 137) = 5.22$, $p = .002$. Dit betekent dat de mate van ouderlijke conflicten, de kwaliteit van de moeder-adolescentrelatie en het interactie-

effect samen significante voorspellers zijn voor externaliserende problemen van adolescenten. Kijkend naar de afzonderlijke rol van de predictoren kwam naar voren dat het hoofdeffect ouderlijke conflicten en het interactie-effect geen significante voorspellers zijn voor externaliserende problemen. Daarentegen is het hoofdeffect moeder-adolescentrelatie wel significant. Dit betekent dat de kwaliteit van moeder-adolescentrelatie een significante voorspellers is van externaliserende problemen van adolescenten.

Tabel 3

Ongestandaardiseerde en Gestandaardiseerde Regressie Coëfficiënten voor de Predictoren Ouderlijke Conflicten, Moeder-adolescentrelatie en het Interactie-effect in een Regressie Model met Externaliserende Problemen als Uitkomstmaat.

Variabelen	*B*	[95% CI]	β	SE
Ouderlijke conflicten	.24	[1.55, 1.79]	.53	.37
Moeder-adolescentrelatie	-1.08	[4.28, 4.46]*	-.17	.15
Interactie-effect	-.06	[4.28, 4.46]	-.53	.08

Noot. CI = Betrouwbaarheidsinterval. *N* = 141. De afhankelijke variabele: Externaliserende Problemen met daarbij de predictoren Ouderlijke Conflicten, Moeder-adolescentrelatie en het Interactie-effect.
* $p < .01$.

Conclusie en Discussie

Onderzoek laat zien dat kinderen uit gescheiden gezinnen gemiddeld meer problemen ervaren dan kinderen in intacte gezinnen, waaronder externaliserende probleemgedrag het meest voorkomend is (Amato, 2010; Lansford, 2009). Het doel van dit onderzoek was om te kijken of ouderlijke conflicten en de relatiekwaliteit met ouders, voorspellers zijn voor externaliserende problemen van adolescenten. Volgens de familiesysteemtheorie is het gezin namelijk een sociaal systeem dat bestaat uit verschillende subsystemen. Een verstoring binnen een van deze familieleden heeft uiteindelijk invloed op alle gezinsleden (Minuchin, 1985; Palombi, 2016). Dit zou dus betekenen dat conflicten tussen ouders invloed kan hebben op de relatiekwaliteit tussen ouders en adolescent, wat uiteindelijk in verband kan staan met externaliserende problemen van adolescenten.

Ouderlijke conflicten en externaliserende problemen van adolescenten

In dit onderzoek werd het verband onderzocht tussen de mate van ouderlijke conflicten na scheiding en de mate van externaliserende problemen van adolescenten. Er zijn twee meervoudige regressie analyses uitgevoerd apart voor vader en moeder. Uit de resultaten kwam tegen de verwachting in naar voren dat ouderlijke conflicten geen

significante voorspeller is voor externaliserende problemen van adolescenten. Op basis van de gezinssysteemtheorie werd juist wel een positief verband verwacht tussen ouderlijke conflicten en externaliserende problemen (Munichin, 1985). Daarnaast sluit het resultaat van dit onderzoek niet aan op eerder onderzoek dat dit verband wel heeft aangetoond (Faber & Wittenborn, 2010; Hetherington, 2006).

Deze discrepantie kan ondersteund worden door verschillende verklaringen, waarin de een aannemelijker is dan de ander. Dat ouderlijke conflicten helemaal geen effect heeft op externaliserende problemen, is minder aannemelijk gezien de uitkomst van eerdere studies. Waarschijnlijker komt het door de steekproef waarin het gemiddeld zeven jaar geleden is dat de ouders zijn gescheiden. Onderzoek bevestigd dat conflicten tussen ouders afnemen na minstens één jaar en daardoor ook de negatieve gevolgen voor adolescenten (Birditt et al., 2010; Zemp et al., 2017). De adolescenten uit de huidige studie ervaarden op het moment van deelname dus mogelijk minder conflicten tussen ouders dan dat zij vlak na de scheiding deden.

Kwaliteit vader-adolescent- en moeder-adolescentrelatie en externaliserende problemen van adolescenten

Vervolgens is gekeken naar de rol van de relatiekwaliteit tussen ouder en adolescent. Zoals verwacht bleek deze relatiekwaliteit significant te zijn en kan daardoor zowel een risico- als beschermende factor vormen voor externaliserende problemen van adolescenten. En omdat deze uitkomst veelvuldig ondersteund wordt door eerdere onderzoeken (Elam et al., 20219; Mahrer et al., 2018; Sandler et al., 2013), vergroot het de waarschijnlijkheid en het belang dat er een relatie bestaat tussen de kwaliteit van de ouder-adolescentrelatie en externaliserende problemen.

Concluderend blijkt uit het huidige onderzoek geen significant effect te zijn tussen de mate van ouderlijke conflicten en externaliserende van adolescenten. Een opmerkelijke uitkomst gezien de familiesysteemtheorie van Munichin (1985) en eerder studies die deze relatie wel veelvoudig heeft bevestigd (Faber & Wittenborn, 2010; Hetherington, 2006; Van Dijk et al., 2020). Zoals eerder genoemd zijn hiervoor verschillende verklaringen te bedenken. Daarnaast is er ontdekt dat de kwaliteit van relatie tussen ouder en adolescent een belangrijke factor is. Deze relatie kan namelijk zowel een beschermde als risicofactor vormen voor de mate van externaliserende problemen. Tot slot was er geen sprake van een interactie-effect. Dit betekent dat conflicten en relatiekwaliteit niet lijken samen te hangen, waardoor er ook geen sprake is van een spillover-effect.

Sterke kanten, beperkingen en aanbevelingen

Dit onderzoek bevat een aantal sterke punten, waaronder de grootte van de steekproef. Een middelmatige tot grote steekproef zorgt voor het vergroten van de mate van interne validiteit en de betrouwbaarheid van de resultaten. Ook zorgt het voor een

grotere mogelijkheid tot generalisatie (Kaplan et al., 2014). Daarnaast zijn voor het verzamelen van de data bestaande, goed geëvalueerde en betrouwbare instrumenten gebruikt, die zijn toegepast in eerdere studies. Ook is het onderzoek uitgevoerd door een team met ervaren en deskundige onderzoekers uit verschillende disciplines.

Tot slot onderscheidt dit onderzoek zich van andere studies doordat de data bestaat uit vragenlijsten die onafhankelijk ingevuld zijn door adolescenten. Onderzoekers benoemen dat directe informatie gegeven door adolescenten waardevol kan zijn voor het begrijpen van relaties tussen familieleden (Riggio & Valenzuela, 2011).

Echter, heeft het huidige onderzoek ook enkele beperkingen. Zo zou het onderzoek vollediger zijn geweest wanneer er gebruik werd gemaakt van datatriangulatie, bijvoorbeeld door ook ouders te betrekken bij de dataverzameling. Hierdoor worden vooroordelen die ontstaan door enkele informanten overwonnen (Noble & Heale, 2019). Daarnaast bevat de steekproef bijna twee keer zoveel meisjes als jongens. Het grote verschil in sekse kan uiteindelijk invloed hebben gehad op de resultaten. Een onderzoek beweert namelijk dat externaliserende problemen kunnen verschillen in frequentie bij jongens en meisjes. Gemiddeld vertonen jongens meer externe problemen en ervaren meisjes meer interne problemen (Pursell et al., 2008). Ook is het belangrijk om te benoemen dat de resultaten van de analyses alleen de samenhang tussen de variabelen verklaren en geen uitspraken kunnen doen over causale relaties. Tot slot wordt de tijd na scheiding van adolescenten gezien als een beperking. Binnen dit onderzoek is gemiddeld de tijd van adolescenten na scheiding zeven jaar. Dit is tegenstrijdig met bevindingen uit eerdere studies die hebben laten zien dat ouderlijke conflicten al na één jaar snel kan afnemen (Birditt et al., 2010; Zemp et al., 2017).

Voor vergelijkbaar vervolgonderzoek wordt dan ook aanbevolen om een steekproef te vormen waarbij de tijd tussen scheiding en onderzoek minder dan één jaar is. Daarnaast zou er rekening gehouden moeten worden met het seksebalans in de steekproef, waarin er sprake is van evenveel meisjes en jongens. Ook zou het interessant zijn wanneer in vervolg studies vastgesteld kan worden of sekse een significante voorspeller is voor externaliserende- en/of internaliserende problemen bij adolescenten. Tot slot zou het waardevol zijn wanneer toekomstig onderzoek zich meer zou richten op verschillende perspectieven binnen familieleden, zodat een completer beeld ontstaat over de gevolgen voor adolescenten na scheiding.

Interventies

De resultaten van dit onderzoek zijn waardevol om te gebruiken voor het ontwikkelen of verbeteren van interventies. Daarvoor is het belangrijk om te weten welke interventies al bestaan die externaliserende problemen van adolescenten uit gescheiden gezinnen voorkomen, beperken of mogelijk laten verdwijnen. Veel interventies zijn gericht op de adolescent zelf of op ouders. Vaak bestaan ze uit psycho-educatie, sociale

ondersteuning en het vergroten van coping- en/of opvoedvaardigheden. Daarnaast wordt soms door middel van mediatie belangrijke afspraken over de scheiding tussen ouders in orde gemaakt (Zoon & Anthonijsz, 2015).

Een geschikte interventie dat zich richt op ouderlijke conflicten is bijvoorbeeld *Triple P.* Dit staat voor *'Positive Parenting Program'* en wordt preventief ingezet als opvoedingsondersteuning voor ouders met kinderen van 0 tot 16 jaar. Doordat ouders leren elkaar te steunen en samen conflicten op te lossen worden ook gedragsproblemen bij kinderen voorkomen (Graaf et al., 2008). Tot zover bekend is het niet duidelijk wanneer Triple P. wordt ingezet. Gezien de resultaten van deze studie wordt aanbevolen om de interventie zo snel mogelijk na scheiding in te zetten.

Ook bleek uit de resultaten dat de relatie tussen ouder en kind na scheiding extra aandacht verdiend. De relatie met ouder en kind is in dit onderzoek onderverdeeld in de mate van warmte en monitoring van ouders. Er wordt daarom aanbevolen om interventies hierop te richten. Een voorbeeld is het kameleonprogramma dat geschikt is voor kinderen van 8 tot 18 jaar (Zoon & Anthonijsz, 2015). Er worden bijeenkomsten georganiseerd apart en samen met ouder en adolescent. Echter, wordt dit programma pas ingezet na één jaar of langer na scheiding. Gegeven de uitkomsten van dit onderzoek, waarin de ouder adolescent-relatie een belangrijke voorspeller is voor externaliserende problemen, zou het waardevol zijn wanneer het Kameleon programma sneller kan worden ingezet.

Referenties

Achenbach, T. M., & Edelbrock, C. S. (1978). The classification of child psychopathology: a review and analysis of empirical efforts. *Psychological bulletin*, *85*(6), 1275. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.85.6.1275

Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family, 72*, 650-660. https://onlinelibrary-wiley-com.proxy.library.uu.nl/doi/full/10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x?sid=worldcat.org - b15

Amato, P. R., & Anthony, C. J. (2014). Estimating the effects of parental divorce and death with fixed effects models. *Journal of Marriage and Family*, *76*(2), 370-386. https://doi- org.proxy.library.uu.nl/10.1111/jomf.12100.

Birditt, K. S., Brown, E., Orbuch, T. L., & McIlvane, J. M. (2010). Marital conflict behaviors and implications for divorce over 16 years. *Journal of Marriage and Family*, *72*(5), 1188–1204. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/j.1741-3737.2010.00758.x

Bradford, K., Vaughn, L. T. B., & Barber, B. K. (2008). When there is conflict: interparental conflict, parent-child conflict, and youth problem behaviors. *Journal of Family Issues*, *29*(6), 780–805. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1177/0192513X07308043

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2019). *Hoeveel huwelijken eindigen in een echtscheiding?* Geraadpleegd van https://www.cbs.nl/nl-nl/faq/specifiek/hoeveel-huwelijken-eindigen-in-een-echtscheiding-

Chen, M., & Johnston, C. (2012). Interparent childrearing disagreement, but not dissimilarity, predicts child problems after controlling for parenting effectiveness. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, *41*(2), 189-201. doi: 10.1080/15374416.2012.651997

Dijk, R. van, van der Valk, I. E., Deković, M., & Branje, S. (2020). A meta-analysis on interparental conflict, parenting, and child adjustment in divorced families:

examining mediation using meta-analytic structural equation models. *Clinical Psychology Review*, *79*. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1016/j.cpr.2020.101861

Elam, K. K., Sandler, I., Wolchik, S. A., Tein, J.-Y., & Rogers, A. (2019). Latent profiles of postdivorce parenting time, conflict, and quality: children's adjustment associations. *Journal of Family Psychology : Jfp : Journal of the Division of Family Psychology of the American Psychological Association (Division 43)*, *33*(5), 499–510. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1037/fam0000484F

Elam, K. K., Sandler, I., Wolchik, S.A., & Tein, J.-Y. (2016). Non-residential father-child involvement, interparental conflict and mental health of children following divorce: a person-focused approach. *Journal of Youth and Adolescence : A Multidisciplinary Research Publication*, *45*(3), 581–593. https://doi.org/10.1007/s10964-015-0399-5

Faber, A. J., & Wittenborn, A. K. (2010). The role of attachment in children's adjustment to divorce and remarriage. *Journal of Family Psychotherapy*, *21*(2), 89–104. https://doi.org/10.1080/08975353.2010.483625

Fuhrmann, D., Knoll, L. J., & Blakemore, S.-J. (2015). Adolescence as a sensitive period of brain development. *Trends in Cognitive Sciences, 19*(10), 558–566. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1016/j.tics.2015.07.008

Garriga, A., Martínez-Lucena Jorge, & Moreno, A. (2019). Parents' relationship quality and children's externalizing problems: the moderating role of mother-child relations and family socio-demographic background. *Child and Adolescent Social Work Journal*, *36*(2), 137–154. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1007/s10560-018-0558-0

Gerard, J. M., Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2006). Marital conflict, parent-child relations, and youth maladjustment: a longitudinal investigation of spillover effects. *Journal of Family Issues*, *27*(7), 951–975. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1177/0192513X05286020

Graaf, I. De., Speetjens, P., Smit, F., de Wolff, M., & Tavecchio, L. (2008). Effectiveness of the triple p positive parenting program on parenting: a meta-analysis. *Family*

Relations, *57*(5), 553–566. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/j.1741-3729.2008.00522.x

Guttmannova, K., Szanyi, J. M., & Cali, P. W. (2008). Internalizing and externalizing behavior problem scores: Cross-ethnic and longitudinal measurement invariance of the Behavior Problem Index. *Educational and Psychological Measurement*, *68*(4), 676-694. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1177/0013164407310127

Hetherington, E. M. (2006). *The Influence of Conflict, Marital Problem Solving and Parenting on Children's Adjustment in Nondivorced, Divorced and Remarried Families.* In A. Clarke-Stewart & J. Dunn (Eds.), *The Jacobs Foundation series on adolescence. Families count: Effects on child and adolescent development* (p. 203–237). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511616259.010

Kaplan, R. M., Chambers, D. A., & Glasgow, R. E. (2014). Big data and large sample size: a cautionary note on the potential for bias. *Clinical and Translational Science*, *7*(4), 342–346. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/cts.12178

King, V., Boyd, L. M., & Pragg, B. (2018). Parent-adolescent closeness, family belonging, and adolescent well-being across family structures. *Journal of Family Issues*, *39*(7), 2007–2036. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1177/0192513X17739048

Lansford, J. E., Malone, P. S., Castellino, D. R., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2006). Trajectories of internalizing, externalizing, and grades for children who have and have not experienced their parents' divorce or separation. *Journal of family Psychology*, *20*(2), 292. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0893-3200.20.2.29

Lansford, J. E. (2009). Parental divorce and children's adjustment. *Perspectives on psychological science*, *4*(2), 140-152. https://doi.org/10.1111%2Fj.1745-6924.2009.01114.x

Mahrer, N. E., O'Hara, K. L., Sandler, I. N., & Wolchik, S. A. (2018). Does shared parenting help or hurt children in high-conflict divorced families? *Journal of Divorce & Remarriage*, *59*(4), 324–347. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1080/10502556.2018.1454200

Martin, M. J., Sturge-Apple, M. L., Davies, P. T., Romero, C. V., & Buckholz, A. (2017). A process model of the implications of spillover from coparenting conflicts into the parent–child attachment relationship in adolescence. *Development and psychopathology*, *29*(2), 417. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1017/S0954579417000086

Minuchin, P. (1985). Families and individual development: provocations from the field of family therapy. *Child Development*, *56*(2), 289–289. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.2307/1129720

Nederhof, E., Belsky, J., Ormel, J., & Oldehinkel, A. (2012). Effecten van echtscheiding op het externaliserend gedrag van Nederlandse jongens en meisjes in het Gene × Environment-perspectief: diathesestress of differentiële vatbaarheid in de Nederlandse Tracking Adolescents 'Individual Lives Survey-studie? *Ontwikkeling en psychopathologie, 24* (3), 929-939. https://doi.org/10.1017/S0954579412000454

Noble, H., & Heale, R. (2019). Triangulation in research, with examples. *Evidence-Based Nursing*, *22*(3), 67–68. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1136/ebnurs-2019-103145

Palombi, M. (2016). Separations: A personal account of Bowen family systems theory. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, *37*(3), 327-339. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1002/anzf.1170

Prinzie, P., Deković, M., & Reitz, E. (2008). Ouderlijke persoonlijkheid, opvoeding en probleemgedrag : directe en i ndirecte effecten. *Kind en Adolescent*, *29*(1), 4–16. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1007/BF03076734

Pursell, G. R., Laursen, B., Rubin, K. H., Booth-LaForce, C., & Rose-Krasnor, L. (2008). Gender differences in patterns of association between prosocial behavior, personality, and externalizing problems. *Journal of Research in Personality*, *42*(2), 472–481. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1016/j.jrp.2007.06.003

Riggio, H.R. & Valenzuela, A.M. (2011). Parental marital conflict and divorce, parent–child relationships, and social support among Latino-American young adults. *Personal Relationships*, *18*, 392-409. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/j.1475-6811.2010.01305.x

Reef, J., Diamantopoulou, S., van, M. I., Verhulst, F. C., & van, der E. J. (2011). Developmental trajectories of child to adolescent externalizing behavior and adult dsm-iv disorder: results of a 24-year longitudinal study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *46*(12), 1233–41. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1007/s00127-010-0297-9

Ruhl, H., Dolan, E. A., & Buhrmester, D. (2015). Adolescent attachment trajectories with mothers and fathers: the importance of parent-child relationship experiences and gender. Journal of Research on Adolescence, 25(3), 427–442. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/jora.12144

Sandler, I.N., Miles, J., Cookston, J., & Braver, S. (2008). Effects of father and mother parenting on children's mental health in high- and low-conflict divorces. *Family Court Review*, *46*(2), 282–296. https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2008.00201.x

Sandler, I. N., Wheeler, L. A., & Braver, S. L. (2013). Relations of parenting quality, interparental conflict, and overnights with mental health problems of children in divorcing families with high legal conflict. *Journal of Family Psychology : Jfp : Journal of the Division of Family Psychology of the American Psychological Association (Division 43)*, *27*(6), 915–24. https://doi.org/10.1037/a0034449

Størksen, I., Røysamb, E., Holmen, T. L., & Tambs, K. (2006). Adolescent adjustment and well-being: effects of parental divorce and

distress. *Scandinavian journal of psychology*, *47*(1), 75-84. https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2006.00494.x

Spruijt, E., & Kormos, H. (2014). *Handboek scheiden en de kinderen: voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*. Bohn Stafleu van Loghum. https://doi.org/10.1007/978-90-313-9892-8_4

Thuen, F., Meland, E., & Breidablikk, H. J. (2021). The effects of communication quality and lack of contact with fathers on subjective health complaints and life satisfaction among parental divorced youth. *Journal of Divorce & Remarriage*, *1-18*, 1–18. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1080/10502556.2021.1871835

Wal, R. C. van der, Finkenauer, C., & Visser, M. M. (2019). Reconciling mixed findings on children's adjustment following high-conflict divorce. *Journal of Child and Family Studies*, *28*(2), 468-478. https://doi.org/10.1007/s10826-018-1277-z

Weaver, J. M., & Schofield, T. J. (2015). Mediation and moderation of divorce effects on children's behavior problems. *Journal of Family Psychology*, *29*(1), 39. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/fam0000043

Yu, T., Pettit, G. S., Lansford, J. E., Dodge, K. A., & Bates, J. E. (2010). The interactive effects of marital conflict and divorce on parent—adult children's relationships. *Journal of Marriage and Family*, *72*(2), 282–292. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/j.1741-3737.2010.00699.x

Zemp, M., Milek, A., Cummings, E. M., & Bodenmann, G. (2017). Longitudinal interrelations between dyadic coping and coparenting conflict in couples. *Journal of Child and Family Studies*, *26*(8), 2276–2290. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1007/s10826-017-0742-4

Zoon, M., Anthonijsz, I. (2015). *Handreiking voor het inzetten van een preventie- en zorgarrangement.* Nederlands Jeugdinstituut. https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Van-gekibbel-tot-(v)echtscheiding.pdf